

VERGİ AVANTAJLARI BOYUTUYLA GIDA BANKACILIĞI SİSTEMİ*

FOOD BANKING SYSTEM WITH RESPECT TO TAX ADVANTAGES

Dr. Engin ÖZDEN**

ÖZ

Bu çalışmada, yoksulların gıda ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak faaliyet gösteren gıda bankacılığı, sisteme sağlanan vergi avantajları boyutuyla incelenmiştir. Bu kapsamda, gıda bankacılığı sisteminin, kazanç vergileri ve katma değer vergisine ilişkin çeşitli vergi avantajlarına sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, mevcut yasal düzenlemelere göre, söz konusu vergi avantajlarının rakamsal büyüklüğü tespit edilememektedir. Şöyle ki; **gıda bankacılığı** sistemi kapsamında dernek ve vakıflara bağışlanan ticari işletmeye dahil gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedeli gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından dönem kazancının tespitinde gider olarak dikkate alınmaktadır. Bu nedenle, söz konusu bağışlara ilişkin bilgilere yıllık vergi beyannamelerinde yer verilmemekte; dolayısıyla, gıda bankacılığı sistemine sağlanan vergi avantajlarına ilişkin olarak hazinece **üstlenilen** maliyetin tespiti mümkün olmamaktadır. Türk Vergi Sistemi'nde, ticari işletmeye dahil olup olmadığına bakılmaksızın, gıda bankacılığı sistemi kapsamındaki bağışların tamamının beyanname üzerinde indirimine yönelik düzenleme yapılması suretiyle, sisteme vergi avantajları aracılığıyla sağlanan katkının boyutu belirlenebilir. Bu şekilde elde edilecek veriler, gıda bankacılığına ilişkin uygulanan kamu politikasının geliştirilmesinde işlevsel bir role sahip olabilir.

Anahtar Sözcükler: Yoksulluk, Gıda Bankacılığı, Türk Vergi Sistemi, Vergi Avantajları

* Bu çalışma; Engin ÖZDEN tarafından Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Doktora Programında Doç. Dr. Ayşe Nil TOSUN danışmanlığında hazırlanmış "Vergi Yükümlükleri ve Avantajları Boyutuyla Dernekler, Vakıflar ve Bağışçılar" başlıklı yayınlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

** E. Gelirler Başkontrolörü, Vergi Başmüfettişi

ABSTRACT

In this study, food banking system serving to meet the food needs of the poor was examined with respect to the tax advantages provided for the system. Accordingly, it is seen that food banking system has various tax advantages in terms of income tax and value added tax. However, according to the current legal arrangements, size of the tax advantages cannot be figured out. Namely, costs of the food, cleaning materials, clothes and fuels of the undertakings, donated to associations and foundations under the food banking system are considered as expenditure in the determination of the profit of the period by the income and corporate tax payers. Therefore, data about the concerned donations are not included in the annual tax statements, and thus, the cost assumed by the treasury as a result of the tax advantages provided for the food banking system cannot be estimated. In the Turkish Tax System, by issuing an arrangement to deduce the cost of donations under the food banking system on the tax statement, regardless of their belonging to the undertaking, or not, the size of the contribution to the system through the tax advantages may be determined. Data to be obtained by this means may have a functional role in developing the public policy applied for food banking.

Keywords: Poverty, Food Banking, Turkish Tax System, Tax Advantages

1. GİRİŞ

Sivil toplum kuruluşları olan dernek ve vakıflar sağlık, eğitim, sosyal yardım gibi arzın talebi karşılanamadığı alanlarda toplumun ihtiyaçlarına yönelik ifa ettikleri hizmetlerle kamu otoritesi tarafından üretilen sosyal politikanın uygulayıcıları arasında yer almakta, bu şekilde sosyal politikaya yapılan katkı ülke refahı **üzerinde** yükseltici etki yaratabilmektedir. Dernek ve vakıfların **söz konusu rollerini** yerine getirebilme düzeyi mali güçleriyle doğru orantılı olarak gerçekleşmekte; bu nedenle, devlet tarafından yerine getirilen bazı kamu hizmetlerine ilişkin yükün bir bölümünün dernek ve vakıflar tarafından üstlenilmesi anlamına gelen sistem, **çeşitli mali araçlarla** desteklenen bir kamu politikası niteliği kazanmaktadır. Bu kapsamda, dernek ve vakıflara ve bunlara maddi destek sağlayan mükelleflere yönelik ihdas edilen vergi avantajları sivil toplum örgütlerinin desteklenmesine yönelik kamu politikası araçları arasında önemli bir işlev üstlenmektedir.

Gıda bankacılığı sistemi, devletlerin yürüttüğü sosyal politikalarda yoksullara yardım amaçlı yükümlülüklerinin bir kısmının çeşitli mali araçlarla desteklenen sivil toplum kuruluşlarınca gerçekleştirilmesi anlamını taşıyan bir uygulama olarak ele alınabilir. Söz konusu araçlar içerisinde yer alan **gıda bankacılığı faaliyetinde** bulunan dernek ve vakıflara yapılan bağışlara sağlanan vergi avantajları **mükelleflerin katlandığı** maliyetin bir kısmının devlet tarafından finanse edilmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda, gıda bankacılığı sisteminin desteklenmesine yönelik vergi avantajlarının niceliksel boyutu benimsenen sosyal politika yaklaşımına vergileme enstrümanı ile yapılan katkının belirlenmesini sağlayarak uygulanan kamu politikasının geliştirilmesi sürecinde önemli bir veri işlevi görecektir. Bu nedenle, çalışmada, Türk Vergi Sistemi'nde mevcut yasal düzenlemeler kapsamında, vergi avantajları aracılığıyla gıda bankacılığı sistemine sağlanan katkının incelenmesi ve söz konusu katkının ulaştığı niceliksel boyutun tespitinin mümkün olup olmadığının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

2. SOSYAL POLİTİKA ARACI OLARAK GIDA BANKACILIĞI SİSTEMİ

2.1. Güncel Durumuyla Yoksulluk Olgusu

Gıda bankacılığı, sosyal dayanışma yoluyla yoksulların gıda ihtiyaçlarının teminine yönelik olarak kurulmuş bir sistemdir. Bu nedenle, “yoksulluk” olgusu ve bununla bağlantılı kavramlar sistemin hedef kitlesinin belirlenmesi açısından önemli bir işleve sahiptir. Bu bağlamda, genel olarak “*insanların temel gereksinimlerini karşılayamama durumu*” olan “yoksulluk”; dar anlamda “*açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama*” durumunu; geniş anlamda “*gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalma*” durumunu ifade etmektedir. Söz konusu durumlardan, yoksulluğun görece ve mutlak tanımları ortaya çıkmaktadır. “*Hane ya da bireylerin yaşamlarını fiziksel olarak sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyulan minimum tüketim seviyesi*” “mutlak yoksulluk” olarak tanımlanmakta; bu tanım, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirmekte; bu belirleme, **gıda ve gıda dışı bileşenler dikkate alınarak ayrı ayrı** yapılabilmektedir. Mutlak yoksulluk oranı ise “*asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranını*” ortaya koymaktadır. “*Bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir*

oranının altında olması durumu” ise “görelî yoksulluk” olarak tanımlanmakta; buna göre, toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı “görelî anlamda yoksul” olarak kabul edilmektedir. Refah ölçüsü olarak amaca göre tüketim veya gelir düzeyi seçilebilmektedir. Görelî yoksulluk oranı ise, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, görelî yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmaktadır. “*Kişinin iyi beslenme yanında ihtiyaç duyduğu giyim, barınma, ulaştırma, haberleşme gibi minimum yaşam düzeyini ya da temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli olan tüm mal ve hizmetleri satın alırken ödemesi gereken para veya başka bir deyişle asgari düzeyde bir yaşam kalitesine sahip olabilmesi için yapması gereken minimum harcama miktarı*” yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan, “*Bir kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için alması gerekli temel gıda maddelerinden oluşan sepetin maliyeti*” “açlık sınırı” olarak ifade edilmektedir (Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi, 2008: 32-34, 37-38).

Küreselleşmeyle birlikte yoksulluğun geçmiştekinden farklı şekilde ve daha geniş kesimleri etkisine alarak yaygınlaşması sonucu ortaya çıkan yeni yoksulluğun temel göstergesi olan kentsel yoksulluk az gelişmiş ülkelerle beraber gelişmiş ülkelerde de çözüm bekleyen önemli bir sosyal sorun niteliğine bürünmüştür. Siyasal ve sosyal değişimler, ekonomik krizlerin ve kalkınmanın yarattığı istihdam sorunları ve kentlere yaşanan yoğun göçler sonucunda küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan “yeni yoksulluk” sürecinde kentsel yoksulluk farklı bir boyuta geçmiştir (Öz ve Yıldırım, 2009: 453-455). Nüfusun kentlerde yığılması nedeniyle yoksulluğun gittikçe kentsel nitelik taşıması, yoksulluk sorunun gittikçe kentsel niteliğe bürünmesi **şeklindeki değişim ortaya çıkarmış; bu, kentteki aktörleri gittikçe daha fazla çözüm üretmek zorunluluğuyla karşı karşıya bırakmıştır. Bu aktörler arasında, yerel yönetimler yanında, sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır (Kesgin, 2012: 169).** Artan yoksullukla birlikte kentsel yoksulluğun görünürlüğünün artması, sivil toplum kuruluşlarının medyada daha sık yer almaları, söz konusu kuruluşlardan yardım yapma amaçlı olanların bağış gelirlerinin artması, insan hakları, gençlik gibi konularda sonuca ulaşmak uzun bir süreç gerektirirken yardım alanında faaliyet gösterenlerin daha kısa zamanda sonuç alabilmeleri ve sosyal içerikli bazı faaliyetlere sağlanan avantajlar sivil toplum kuruluşlarının sosyal yardım alanlarına

giderek daha fazla yönelmelerine neden oldukları (Şentürk, 2014: 297) ifade edilebilmektedir. Yoksullukla mücadeledeki rolleri artan sivil toplum kuruluşlarınca yürütülen sosyal yardım faaliyetlerinin enstrümanlarından biri de, yarım yüzyılı aşkın bir süredir uygulanan ve giderek yaygınlaşan, gıda bankacılığıdır.

2.2. Yoksullukla Mücadelede Gıda Bankacılığı Sistemi

Türkiye için yeni bir kavram olarak kabul edilebilecek olan gıda bankacılığının kökeni Amerika Birleşik Devletleri'nde biraz daha eskidir. Gıda bankacılığı, John van Hengel'in bölgedeki yoksullara gıda dağıtımını yapabilmek amacıyla gıda bağışlarını merkezi bir depoda stoklamaya karar vermesiyle 1960'larda Amerika Birleşik Devletleri Arizona eyaletine bağlı Phoenix şehrinde ortaya çıkmıştır (Warshawsky, 2011: 8). Gıda bankacılığı zamanla Kuzey Amerika, Avrupa, Avustralya ve Yeni Zelanda'da da ihtiyaç sahiplerinin gıda gereksinimlerinin toplum desteğiyle giderilmesine yönelik bir faaliyet olarak giderek yaygınlaşmıştır (Riches, 2002: 649). Topçu ve Kaya'ya (2010: 257) göre; "gıda bankacılığı işletmelerin stoklarında bulunan gıda, yiyecek, giyecek ve yakacak maddelerinden son kullanma tarihi yaklaşmış, paketleme veya üretim hatası bulunan, ihracat veya ihtiyaç fazlası gibi sebeplerden dolayı değerini kaybeden veya zayi olacak maddelerin ihtiyaç sahibi insanlara ulaştırılmasını sağlayan, işletmeler ile dernek ve vakıfları arasında köprü oluşturan bir organizasyondur". Dolayısıyla, gıda bankacılığı, açlık ve yoksullukla birlikte israfı da azaltmak için sosyal dayanışma olgusundan hareketle ortaya çıkan bir sistemdir (Öğüz ve Akarçay, 2015: 2). Bir kurumun değil bir sistemin adı olan gıda bankacılığında, gıda ürünleri, devlet ve diğer aracı kurumlarca ihtiyaç sahipleri ile buluşturulmaktadır. Gıda bankacılığı sisteminde, sistem devlet tarafından teşvik edilmek suretiyle bir yandan açlık ve yoksulluk düzeyi azaltılmaya çalışılarak sosyal adaletin sağlanmasına katkı sağlanmakta, diğer yandan işletmeler hem ekonomik değerini yitirmek üzere olan mallarını değerlendirmekte hem de vergi avantajlarından yararlanmaktadırlar (Çankaya, 2006: 157). Bu, gıda bankacılığının, devletlerin yoksullukla mücadelede odaklı sosyal politika uygulamalarında vergi avantajı gibi çeşitli mali destekler uygulaması suretiyle sivil toplum örgütlerinin öne çıkarıldığı bir modelin enstrümanları arasında bulunduğu işaret etmektedir. Gıda ihtiyaçları karşılanan yoksullar da

analize katıldığında, gıda bankacılığı sisteminde, öne çıkan paydaşların aynı anda kazanım sağladıkları bir mekanizmanın varlığından söz edilebilir.

Gıda bankacılığının, talep kabiliyetini yitiren ürünlerin bedelsiz tüketime sunulması şeklindeki başlangıcına mesnet olan yaklaşımın zamanla değişime uğrayarak, yerini, sosyal yardım amaçlı bağışların öne çıktığı ve söz konusu bağışların kamusal desteklere konu edildiği bir yaklaşımla yoksullukla mücadelede uygulanan yeni dönem sosyal politika anlayışının bir parçasına dönüştüğü söylenebilir. Bu bağlamda, her koşulda kamu gücü çerçevesinde cereyan eden ve sosyal meseleye kamu müdahalesi olan geleneksel sosyal politikaların aksine, yeni dönem sosyal politika uygulamaları artık sadece devletin üstlendiği bir husus ya da yük olmaktan uzaklaşmaktadır. Yeni dönem sosyal politika uygulamalarının kâr sağlayıcı yüzü ön plana çıkarılarak, girişimcilerle devletin ortak paydada bulunduğu bir noktaya ulaşılması hedeflenmektedir. Vergi muafiyetleri, tanınırlık (reklam), sosyal sorumluluk gibi birçok hususu tek bir yapıda birleştirebilmenin neredeyse tek yolu olan dernek ve vakıflar, hem geleneksel sosyal politika aracı hem de kapitalist dünyanın yeniden keşfettiği kârlı kuruluşlar olarak bu sistemin uygulanmasında sosyal politikanın en gözde kurumlarından biri haline gelmiştir (Özdemir ve Dura, 2010: 51). Dolayısıyla, yeni dönem sosyal politika anlayışının gıda bankacılığı sistemi özelindeki ana aktörleri; arzulanan sosyal faaliyeti yerine getiren dernek ve vakıflar, bunlara bağışlarıyla destek veren şirketler ve şirketlere çeşitli mali avantajlar sağlayan devlet olarak ortaya çıkmaktadır.

Toplumda barışın ve huzurun sağlanmasında, açlık başta olmak üzere yoksullukla mücadele politikalarının etkin olarak sürdürülmesi sosyal politikanın en önemli faaliyet alanlarından birini oluşturmakla birlikte bu tür politikaların maliyetleri hedef kitlenin sayısal büyüklüğüyle doğru orantılı olarak artmaktadır. Devletin sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevleri ise, T.C. Anayasası'nın 65. maddesi gereğince, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikler gözetilerek mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde yerine getirilecektir. Dolayısıyla, açlık ve yoksullukla mücadele gibi yaşamsal konularda dahi mali kaynakların yeterliliği ilkesi geçerlidir. Mali kaynak yetersizliği, kâr amacı gütmeyen bazı kuruluşlara özel birtakım haklar sağlanarak kamu yararı kapsamındaki öncelikli faaliyetlerin teşvik edilmesi suretiyle aşılmaya çalışılmakta, bir diğer anlatımla, devlet sosyal politika sürecinin maliyetlerini dolaylı yollardan paylaşmakta; dernek

ve vakıflar aracılığıyla yürütülen gıda bankacılığı uygulaması tam da böyle bir sosyal politika sürecini ortaya çıkarmaktadır (Özdemir ve Dura, 2010: 55-56). Dolayısıyla, yeni sosyal politika anlayışının uygulama araçlarından olan ve sivil toplum kuruluşlarınca ifa edilen gıda bankacılığı faaliyetinde devlete biçilen rol; sivil toplum kuruluşlarını bağışlarıyla destekleyen mükelleflere vergi avantajı sağlanması suretiyle, bağışa isabet eden tutardaki vazgeçilen vergi geliri kadar maliyete katlanmak suretiyle sistemin desteklenmesi olarak belirginleşmektedir.

Gıda bankacılığı sistemine yöneltilen eleştiriler de bulunmaktadır. Bu bağlamda, gıda bankacılığını teşvik etmeye yönelik düzenlemeleri de kapsamına alan sosyal devletten anlaşılması gerekenin ne olduğunun da önemli olduğu; sosyal devlette asıl olanın vatandaşlara sadece yaşamlarını sürdürmelerini sağlayacak günlük yiyeceklerini vermek olmadığı, vatandaşların kendi emekleriyle kendi geçimlerini rahatça sağlayabilecekleri ekonomik ortamın yaratılması gerektiği, toplumda çalışamayacak durumda olan veya geçici olarak işsiz veya rahatsız bulunan kişilere devletin kucak açması tabii olmakla birlikte bu felsefenin toplumun geneline ve her zaman için yansıtılırsa “sadaka devletine” doğru adım atılmış olacağı (Doğan, 2002: 78) ifade edilmektedir. Dolayısıyla, gıda bankacılığı faaliyetinin “bedavacılık” yaratması ve üretime katılmadan temel ihtiyaçların karşılanmasının sürekli bir beklenti haline gelmesi en önemli sakıncası olarak değerlendirilebilir. Nitekim, Holben ve diğerleri (2004: 238-241) tarafından yapılan araştırmada, diğer faktörler yanında, gıda bankalarından yararlananların çalışma arzularının azalmasının da açlığın nedenleri arasında olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda, yardımların gerek insanları tembelleğe alıştırması gerekse nihai anlamda bir çözüm oluşturamaması nedeniyle sadece aynı ve nakdî yardım yapmanın sürdürülebilir olmadığı, bu nedenlerle, ekonomik değer üretebilecek potansiyele sahip kişilere yönelik gelir getirici çalışmaların yapılması gerektiğine ilişkin kanaatler sivil toplum kuruluşlarınca da ifade edilmektedir. Bununla birlikte, engelliler, toplumda, sürekli hastalığı olanlar ve yaşlılar gibi toplumda ekonomik değer üretemeyecek durumda olan ve sürekli yardım edilmesi gerekenlerin her zaman bulunacak olması gelir getirici çalışmaların yanı sıra sürekli yardımlardan hiç bir zaman vazgeçilemeyeceği görüşü de hem devlet hem de sivil toplum kuruluşlarınca ortak kabul görmektedir (Şentürk, 2014: 300-301). Bu durumda, gıda bankacılığı sisteminden

faydalanan kişilerin çalışma arzusunda ortaya çıkabilecek azalma nedeniyle sistemin topluma maliyetinin üretilen faydanın üstünde olması gibi bir sonuçla karşılaşılmasına, aynı zamanda, yaşamını yardımlara bağlı sürdürmek zorunda olan kişilerin ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin koşulların birlikte sağlanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Sürmen ve Aygün'e göre (2009: 197); Türkiye'de yoksullukla mücadele için kurulan gıda bankacılığı toplum için nitelikli sosyal hizmet, sosyal fayda sağlamakta, toplumun refahını ve gelir dağılımındaki adaletsizliği ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Buna karşın, Türkiye'de kamunun ve sivil toplum kuruluşlarının yaptıkları sosyal yardım niteliğindeki çalışmaların, yoksulluğu önleyici politikalardan daha çok yoksulluğun giderilmesine, azaltılmasına ve insanların yaşamlarını asgari düzeyde sürdürebilmesine yönelik olduğu; bu çalışmaların önemli bir kısmının muhtemel sosyal problemlerin önüne geçme işlevi gördüğü de (Şentürk, 2014: 290) ifade edilmektedir. Bu kapsamda, gıda bankacılığı sisteminde vergi gelirlerinin sosyal amaçlı kullanılması gibi makul bir gerekçe sunulabilirse de, dernek ve vakıflardan tüm ihtiyacı olanları gözetmesini beklemek rasyonel görünmediğinden, devletin bu görevi topladığı vergi gelirlerini kullanarak sosyal devlet olma koşullarını yerine getirecek şekilde yapması gerektiği; gıda bankaları yoksullukla mücadelede başvurulan acil kaynaklar olarak öne çıksalar da yoksulluğun nedenlerini ortadan kaldıramayacakları; gıda bankalarına duyulan bağımlılığın sorunlu bir sosyal güvenlik sisteminden ve vatandaşlarına karşı sorumlu olması gereken ancak neoliberal politikalar uygulayan devlet politikalarından kaynaklandığı (Çuhadar, 2017: 696-697) ileri sürülmektedir.

Gıda bankacılığı, sistemden yardım alanların subjektif kriterlere göre seçilebilmesi nedeniyle hak temelinden uzaklaşılması (Çuhadar, 2017: 683) ve yardımların ihtiyaç sahiplerinin gereksinimleriyle uyuşmayarak daha çok gösteriş mahiyetindeki lüks ve sembolik olması (Tarasuk ve Eakin, 2003: 1512-1513).yönleriyle de eleştirilmektedir. Bu durumda, gıda bankacılığında yararlananların gerçek ihtiyaç sahipleri olup olmadığı ve yararlanıcıların ihtiyaçlarının doğru şekilde tespiti ve karşılanması da sistemin başarısını belirleyen unsurlar arasında yerini almaktadır. Bunun yanında, gıda ihtiyaçlarının giderilmesinde, gıda güvenliğinin sağlanması gereği de tabiidir. Topçu ve Kaya'ya göre (2010: 265); gıda bankacılığı sisteminde, çeşitli imkânsızlıklar sebebiyle yeterli ölçüde beslenemeyen insanların

gıda ihtiyaçlarının yanında, temizlik, giyim ve yakacak gibi ihtiyaçları da giderilmiş olması beklenmekle birlikte, gıda bağışlarında gıda güvenliğine dikkat edilmesi, son kullanım tarihi geçmiş veya standart dışı üretilen gıdaların bu kapsamda değerlendirilmemesi; aksi şekilde hareket edilmek suretiyle bağışlara ilişkin özel avantajlardan haksız şekilde faydalanıp faydalanılmadığının tespiti amacıyla etkin bir denetim mekanizmasının işletilmesi gerekmektedir.

3. GIDA BANKACILIĞI KAPSAMINDA SAĞLANAN VERGİ AVANTAJLARI

3.1. Gıda Bankacılığı Sisteminin Türkiye'deki Hukuki Altyapısı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "*Cumhuriyetin nitelikleri*" başlıklı 2. maddesi "*Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir*" şeklinde düzenlenmiştir. Anayasanın 5. maddesinde yapılan "*Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır*" (T.C. Yasalar, 1982) şeklindeki düzenlemede ise Devletin temel amaç ve görevleri belirlenmiştir. Bu düzenlemeler, sosyal devletin, genelde sosyal sorunların özelde ise yoksulluğun çözümünde ilk sorumlu olarak görülmesi gerektiği (Öz ve Yıldırım, 2009: 460) **şeklinde değerlendirilebilir.**

Yoksullukla mücadele amaçlı sosyal politika araçları arasında bulunan **gıda bankacılığı sistemi Türk hukuk sisteminin pozitif kaynaklarında karşılığı bulunan bir uygulamadır. Gıda bankası, (Mülga) 5179 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun'un 3. maddesinde** "*Bağışlanan veya üretim fazlası sağlığa uygun her türlü gıdayı tedarik eden, uygun şartlarda depolayan ve bu ürünleri doğrudan veya değişik yardım kuruluşları vasıtasıyla fakirlere ve doğal afetlerden etkilenenlere ulaştıran*

ve kâr amacı gütmeyen dernek ve vakıfların oluşturduğu organizasyonları” (T.C. Yasalar, 2004) şeklinde tanımlanmıştır. 5179 sayılı Kanun, 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda Ve Yem Kanunu’nun 47. maddesiyle **yürürlükten kaldırılmıştır** (T.C. Yasalar, 2010). (Mülga) 5179 sayılı Kanun gıda bankacılığını, dernek ve vakıfların yürütebileceği bir faaliyet alanı olarak düzenlemekle birlikte, 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun “*Belediyenin görev ve sorumlulukları*” başlıklı 14. maddesindeki “*Gıda bankacılığı yapabilir*” **şeklindeki düzenlemeyle** belediyeler de gıda bankacılığı yapabilmektedir. Aynı Kanunun “*Belediyenin yetkileri ve imtiyazları*” başlıklı 15/m maddesi uyarınca, belediyeler, “*Beldede ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi ve kayıt altına alınması amacıyla izinsiz satış yapan seyyar satıcıları faaliyetten men etmek, izinsiz satış yapan seyyar satıcıların faaliyetten men edilmesi sonucu, cezası ödenmeyerek iki gün içinde geri alınmayan gıda maddelerini gıda bankalarına, cezası ödenmeyerek otuz gün içinde geri alınmayan gıda dışı malları yoksullara vermek*” (T. C. Yasalar, 1981) yetkisine de sahiptirler. Bu durum, Türkiye’de yoksullukla mücadelede yürütülen politika araçlarından olan gıda bankacılığının, sadece sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilebilecek bir faaliyet olarak **öngörülmediği**, yerel yönetimler aracılığıyla Devletin de bu alanda aktif olabileceğini göstermektedir.

3.2. Gıda Bankacılığı Sistemine Kazanç Vergilerine İlişkin Sağlanan Vergi Avantajları

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın “*Vergi ödevi*” başlıklı 73. maddesi uyarınca; herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlü olup, vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacı olarak belirlenmiştir (T.C. Yasalar, 1982). Bu bağlamda, Gelir Vergisi Kanununda, gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağışların maliyet bedellerinin gelir veya kurumlar vergisi matrahının tespitinde dikkate alınmasına yönelik olarak bazı düzenlemeler yapılmıştır. Dolayısıyla, Gelir Vergisi Kanunu’nda yapılan düzenlemelerle gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddeleri bağışlanması durumunda bağışçılara vergi avantajı sağlanmaktadır.

Gıda bankacılığı sistemine vergi avantajı sağlayan düzenlemelerden ilki, Gelir Vergisi Kanunu’nun safi kazancın tespit edilmesi için indirilecek giderleri düzenleyen “*İndirilecek Giderler*” başlıklı 40. maddesinde yer

almaktadır. Gelir Vergisi Kanunu'nun 40/10. maddesi hükmü “(5035 sayılı Kanununun 12 nci maddesiyle eklenen bent. Geçerlilik; 01.01.2004, Yürürlük; 02.01.2004) Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan (5281 sayılı Kanununun 43/8-a maddesiyle değişen ibare. Geçerlilik; 01.01.2005, Yürürlük; 31.12.2004) gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedeli¹ ” (T.C. Yasalar, 1961a) şeklindedir. Madde hükmü, gıda bankacılığı kapsamında ticari işletmeye dahil gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin bağışlanması durumunda bu malların maliyet bedelinin ticari kazanç elde eden gelir vergisi mükellefi gerçek kişiler ile kurumlar vergisi mükellefi kurumlar tarafından gider olarak kayıtlara intikal ettirilmesine ilişkindir. 5035 sayılı Kanun gerekçesinde yer alan “gıda bankacılığı faaliyeti yapan dernek ve vakıflara bağışlanan gıda maddelerinin maliyet bedellerinin ticari kazancın tespitinde dikkate alınmasını temine yönelik” (TBMM, 2003) açıklaması da bu yödedir. 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun “Safi kurum kazancı” başlıklı 6. maddesinin “Safi kurum kazancının tespitinde, Gelir Vergisi Kanununun ticari kazanç hakkındaki hükümleri uygulanır” (T.C. Yasalar, 2006) hükmü uyarınca kurumlar vergisi mükellefleri de gıda bankacılığı kapsamındaki bağışlara sağlanan vergi avantajından yararlanabileceklerdir.

Gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağışların maliyet bedellerinin gelir veya kurumlar vergisi matrahının tespitinde dikkate alınmasına yönelik olarak yapılan düzenlemelerin ikincisi, Gelir Vergisi Kanunu'nun gelir vergisi matrahının tespitinde, gelir vergisi beyannamesinde bildirilecek gelirlerden indirimleri düzenleyen “Diğer İndirimler” başlıklı 89. maddesinde yer almaktadır. Şöyle ki; “Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan (5281 sayılı Kanununun 43/8-d maddesiyle değişen ibare. Geçerlilik; 01.01.2005, Yürürlük; 31.12.2004) gıda, temizlik,

¹ 13 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun “Maliyet Bedeli” başlıklı 262. maddesinin “Maliyet bedeli, iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi veyahut değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferri bilûmum giderlerin toplamını ifade eder” (T.C. Yasalar, 1961b) şeklindeki hükmü uyarınca bağışa konu maddelerin satın alma veya imalat bedeline ek olarak kalan nakliye bedeli ve kur farkı gibi bazı gider unsurları da maliyet bedeli kapsamına girebilmektedir. Ayrıca, Gelir Vergisi Kanunu'nun 40/10. maddesinde yer alan “maliyet bedeli” ve 89/6. maddesinde yer alan “maliyet bedelinin” ibareleri gıda bankacılığı kapsamındaki bağışların aynı olabileceği, nakdi bağışları kapsamadığı şeklinde değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, vergi idaresinin, “gıda bankacılığı kapsamında derneğe havale edilen tutarların vergisel boyutu” hususunda “gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerince Derneğinizin banka hesabına “Gıda banka-

giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedelinin tamamı” Gelir Vergisi Kanunu’nun 89/6. maddesi (T.C. Yasalar, 1961a) uyarınca gelir vergisi matrahının tespitinde indirim olarak dikkate alınabilmektedir. Madde hükmü, bağışlanan gıda maddelerinin işletmeye dahil olmaması halinde söz konusu malın maliyet bedelinin yıllık gelir vergisi beyannemesi üzerinde indirim konusu yapılmasına ilişkindir.

Gıda bankacılığı kapsamında yapılacak bağışlara ilişkin usul ve esasları düzenleme yetkisi Maliye Bakanlığına verilmiş, verilen yetki 251 Seri Numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliği aracılığıyla kullanılmıştır. Söz konusu Tebliğ’de ifade edildiği üzere, gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağışlara ilişkin gider ya da indirim hakkından yararlanabilmenin ilk şartı, bağışı kabul edecek dernek veya vakfın tüzüğünde veya senedinde ihtiyacı bulunanlara gıda yardımı yapabilmesine ilişkin hükümlerin bulunmasıdır. Bununla beraber, dernek veya vakfın başka alanlarda da faaliyet gösteriyor olmasının, kamuya yararlı dernek veya vergiden muaf vakıf olup olmamasının uygulama açısından bir önemi bulunmamaktadır. İhtiyacı bulunanlara doğrudan veya başka organizasyonlar aracılığıyla yapılacak gıda yardımlarının söz konusu düzenlemeler kapsamında yapılmış bağış olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağışlara ilişkin vergi avantajından yararlanabilmenin ikinci şartı bağışa konu olacak mallar ve bağışın niteliğine ilişkindir. Bu bağlamda, yapılacak bağışlar şartlı olarak (bedelsiz olarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere) yapılmalıdır. Şartlı olarak yapılmayan bağışlar, gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağış olarak değerlendirilemeyecektir.

Gelir Vergisi Kanunu’nun 40. maddesine eklenen hüküm çerçevesinde indirim konusu yapılacak bağışlar, mal bedeli olarak bağışa konu malın maliyet bedelinin (yüklenilen katma değer vergisi hariç) ve “*İhtiyaç sahiplerine yardım şartıyla bağışlandığından KDV hesaplanmamıştır.*” ibaresinin yer aldığı dernek ya da vakıf adına düzenlenecek fatura ile belgelendirilecektir. Fatura,

çılığı faaliyetinde kullanılmak üzere gönderilmiştir.” açıklama dekontla havale yapılması, havale edilen meblağ ile Derneğin tarafından söz konusu gelir veya kurumlar vergisi mükellefleri adına gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddesi alınarak faturanın da bu gelir veya kurumlar vergisi mükellefleri adına düzenletilmesi ve Gelir Vergisi Kanununun 40 ve 89 uncu maddeleri ile 251 seri no.lu Gelir Vergisi Tebliğinde belirtilen ve yukarıda açıklanan şartların taşınması kaydıyla, gıda bankacılığı kapsamında doğrudan veya dolaylı olarak bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedellerinin vergi matrahının tespitinde bağış yapanın hukuki statüsüne göre gider veya indirim olarak dikkate alınması mümkün bulunmaktadır” (İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı, 2013) şeklinde açıklanan ve “nakdi bağışların” gıda bankacılığına sağlanan vergi avantajlarından yararlanabileceği yönünde görüşüne de rastlanmıştır.

bağışa konu mal bedeli Vergi Usul Kanunu'nun 232. maddesinde belirtilen fatura düzenleme sınırının altında kalsa dahi düzenlenecek; ayrıca, taşıma için sevk irsaliyesi tanzim edilecektir. Ticari işletmeye dâhil gıda, temizlik, giyim ve yakacak maddelerinin bağışlanması durumunda bu malların maliyet bedeli, Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesi çerçevesinde, faturanın bir yandan gelir bir yandan da gider kaydedilmesi suretiyle gider olarak hesaplara intikal ettirilecektir. Dolayısıyla, ticari kazanç elde eden gelir vergisi mükellefleri ile kurumlar vergisi mükellefleri gıda bankacılığı kapsamındaki bağışlarını kanuni defterlerine gider unsuru olarak intikal ettirmek suretiyle dönem matrahlarının tespitinde dikkate almış olacaklardır.

Bağışlanan temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin işletmeye dahil olmaması halinde, söz konusu malın katma değer vergisi dahil maliyet bedeli Gelir Vergisi Kanunu'nun 89/6. maddesi kapsamında yıllık beyannamenin bağış ve yardımlara ilişkin bölümüne yazılarak gelir vergisi matrahının tespitinde indirim olarak dikkate alınacaktır. Gelir Vergisi Kanunu'nun 89/6. maddesinde yapılan düzenleme çerçevesinde gıda bankacılığı kapsamında yapılan bağışların, yıllık beyannamede yer verilmesi suretiyle gelir vergisi matrahının tespitinde indirim konusu yapılmasında, bağış yapan tarafından bir belge düzenlenmesine gerek bulunmamakta, varsa bağış yapılan malın edinimine ilişkin belgelerin saklanması zorunluluğu bulunmaktadır. Diğer yandan, dernek ve vakıflar kendi mevzuatlarının öngördüğü belgeleri düzenleyecek ve bağış yapanlara bir örneğini verecekler; ticari faaliyetle uğraşanlarca düzenlenen faturalar dernek ve vakıf tarafından muhafaza edilecektir (Maliye Bakanlığı, 2004).

3.3. Gıda Bankacılığı Sistemine Katma Değer Vergisine İlişkin Sağlanan Vergi Avantajları

Gıda bankacılığı kapsamında yapılan teslimlerin kısmi istisna olarak kabul edilmesi, Katma Değer Vergisine ilişkin sisteme sağlanan bir vergi avantajıdır. Şöyle ki; 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 17/2-b maddesinin "...*fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan (5281 sayılı Kanunun 43/14-a maddesiyle değişen ibare; Geçerlilik; 01.01.2005, Yürürlük; 31.12.2004) gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin teslimi*" hükmüyle gıda bankacılığı kapsamında

yapılan teslimler sosyal amaçlı istisnalar arasında düzenlenmiştir. Öte yandan, aynı Kanunun indirilemeyecek katma değer vergisini düzenleyen 30. maddesinin “a) Vergiye tabi olmayan veya vergiden istisna edilmiş bulunan malların teslimi ve hizmet ifası ile ilgili alış vesikalarında gösterilen veya bu mal ve hizmetlerin maliyetleri içinde yer alan katma değer vergisi” şeklindeki hükmü uyarınca gıda bankacılığı kapsamında bağışlanan iktisadi kıymetlerin imal ya da iktisabında yüklenilen katma değer vergisi indirimine konu edilemeyecektir. Bu durumda, Kanun’un 58. maddesinin “Mükellefin vergiye tabi işlemleri üzerinden hesaplanan Katma Değer Vergisi ile mükellefçe indirilebilecek Katma Değer Vergisi, Gelir ve Kurumlar Vergisi matrahlarının tespitinde gider olarak kabul edilmez” (T.C. Yasalar, 1984) şeklindeki düzenlemesi uyarınca, gıda bankalarına yapılan bağış mahiyetindeki gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin teslimlerine ilişkin yüklenilen ve indirimi mümkün olmayan katma değer vergisi dönem kazancının tespitinde gider olarak dikkate alınabilecektir.

Gıda bankacılığı kapsamında yapılacak bağışların ilişkin ihdas edilen katma değer vergisi istisnasının usul ve esaslarının belirlenmesine ilişkin verilen yetki uyarınca Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği’nde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Tebliğde yapılan düzenlemeler, bağışın yapılacağı dernek veya vakıf senet veya tüzüğünde aranan nitelik, bağışa konu mal türlerinin belirlenmesi, bağışın şartlı olması gereği ve belge düzeni hususlarında konuya ilişkin yayımlanan gelir vergisi tebliğiyle aynı yödedir. Katma Değer Vergisi beyanına ilişkin yapılacak işlemler hakkında ise “KDV mükellefleri, bir vergilendirme döneminde yaptıkları bağışların toplam tutarını ilgili dönem beyannamesinin “İstisnalar-Diğer İade Hakkı Doğuran İşlemler” kulakçığının “Kısmi İstisna Kapsamına Giren işlemler” tablosunda “229-Gıda Bankacılığı Faaliyetinde Bulunan Dernek ve Vakıflara Bağışlanan, Gıda, Temizlik, Giyecek ve Yakacak Maddeleri” satırında beyan ederler. Aynı Kanunun (30/a) ve 32 nci maddelerine göre, kısmi istisna mahiyetindeki bu teslimin (gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddesi bağışlarının) bünyesine giren KDV tutarının indirim konusu yapılması mümkün bulunmamaktadır. Bu nedenle, bağışın yapıldığı dönemde, bağışlanan malların iktisabı dolayısıyla yüklenilen KDV tutarının hesaplanması ve aynı döneme ait KDV beyannamesine dahil edilmesi, aynı tutarın “indirim KDV” hesaplarından çıkarılarak, gider hesaplarına aktarılması gerekmektedir. Bağışlanan gıda,

temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin işletmeye dahil olmaması halinde ise söz konusu malın maliyet bedeli (KDV dahil), Gelir Vergisi Kanununun 89 uncu maddesi çerçevesinde yıllık beyannamenin bağış ve yardımlara ilişkin bölümüne yazılarak gelir vergisi matrahının tespitinde indirim olarak dikkate alınacaktır. Örnek: Dernek kuruluş tüzüğünde ihtiyacı bulunanlara gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddesi yardımı yapabilmesine ilişkin hüküm bulunan (H) Yardımlaşma ve Dayanışma Derneğine, bedelsiz olarak ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere yukarıdaki usul ve esaslar çerçevesinde gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin teslimi KDV’den istisna olacaktır. Ayrıca söz konusu maddelerin ihtiyacı olanlara bedelsiz olarak teslim edilmesi gerekmekte olup, bu teslimlere de KDV uygulanmayacaktır” (Maliye Bakanlığı, 2014) şeklinde açıklama yapılmıştır.

4. GIDA BANKACILIĞI KAPSAMINDA SAĞLANAN VERGİ AVANTAJLARININ BOYUTUNUN BELİRLENEMEMESİ SORUNU

Mali amacından hareketle vergilemenin başlıca işlevi, kamu harcamalarını karşılamak üzere finansman sağlama olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte, vergileme, bazı sosyal politika amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik olarak düzenlenen vergi avantajlarından yararlanılmak suretiyle, mali fonksiyonundan feragat edilerek doğrudan bir sosyal politika aracı olarak da kullanılabilmekte, bir başka anlatımla, belirlenen sosyal politika amaçları vergileme yoluyla kotarılmaya çalışılabilmektedir (Karabacak, 2012: 251). **Şöyle ki, toplum içindeki geliri olmayan ve yetersiz gelire sahip, muhtaç konumdaki dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan bireylerin sosyal ve ekonomik sorunlarını çözerek refah seviyesini artırma yolundaki çalışmaların bütünü** sosyal politika olarak karşımıza çıkmaktadır (Gümüş ve Peran, 2017: 212). Bu nedenle, vergileme mekanizmasının tasarım ve uygulamasında sosyal politika duyarlılığı ne kadar artırılırsa, vergilemenin sosyal işlevleri ile sosyal politika amaçları da o kadar örtüşecek; aksi durumda ise, vergilemenin, sosyal politikaların etkinliğini bozucu bir araç haline gelmesi kaçınılmaz olacaktır (Karabacak, 2012: 225). Dolayısıyla, yoksulluğun nedenleri ve yarattığı etkileri analiz etmeye çalışarak başlayan yoksullukla mücadele programlarının olmazsa olmazı nakdi ve aynı nitelikteki mali tedbirler arasında, vergisel uygulamalar da yerini almaktadır (Günaydın ve Yıldız, 2016: 90). Bu bağlamda, Türkiye’de, gıda bankacılığı kapsamındaki

bağışlara gider kaydı veya beyanname üzerinde indirim yapılması suretiyle sağlanan vergi avantajları, devlet tarafından gıda bankacılığı sistemine ortaya çıkan vergi kaybı kadar katkı sağlandığını; bir başka anlatımla, sistemin sosyal politika aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Üstelik, gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan derneklerde kamu yararına çalışan dernek, vakıflarda Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıf statülerinin aranmaması, kamu politikasının, sisteme, ağır koşullara tabi tutulmaksızın destek verme şeklinde bir yaklaşımla oluşturulduğu anlamında da değerlendirilebilir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerindeki durum incelendiğinde², gıda bankacılığına Türkiye’de sağlanan vergi avantajlarının daha ileri boyutta olduğu, gıda bankacılığı sistemini tam anlamıyla özendirdiği de (Öğüz ve Akarçay, 2015: 14) ifade edilmektedir. Sağlanan vergi avantajları nedeniyle firmaların kârlılığını artırması yanında hayırseverlik şemsiyesi altında tanınırlık problemlerini çözmeye de imkân tanıyan gıda bankacılığı sisteminin kazandığı popülerlik sivil toplum kuruluşlarının sisteme katılımını artırıcı yönde etkide bulunmaktadır (Özdemir, Dura, 2010: 62-63). Bütün katılımcılar açısından değerlendirme yapıldığında ise; yoksullar, devlet, bağışçı işletmeler, sivil toplum kuruluşları gibi aktörlerin tamamının gıda bankacılığı sistemindeki konumlarına uygun kazanım sağladığı söylenebilir. Bu bağlamda, devlet, gıda bankacılığı sistemine sağladığı vergi avantajlarıyla elde edebileceği vergi gelirinde kayıp yaşamakla birlikte, sosyal devlet kapsamına giren faaliyetlerin bir kısmını sivil toplum kuruluşları eliyle gerçekleştirebilmektedir. Benimsenen yaklaşımın sonuçlarının tespiti ise uygulanan kamu politikasının geliştirilmesinin zorunlulukları arasında bulunmaktadır. Bu nedenle, gıda bankacılığı sistemine sağlanan vergi avantajlarının mali boyutunun bilinmesi uygulanan kamu politikasının etkinliğinin değerlendirilmesinde kullanılabilecek kritik bir veriye sahip olma anlamına gelecektir.

Devletler yoksulluk gibi sorunlarla mücadele amacıyla yeni gelir kaynaklarının peşinde koşarken, çeşitli gerekçelerle sağlanan vergi avantajlarının önemli bir vergi kaybı oluşturduğu sır değildir. Bu durumda, gıda bankacılığı sisteminin arzulan sonuçları yaratıp yaratmadığının

2 Avrupa Birliği üyesi ülkelerde gıda bağışlarına sağlanan vergi avantajlarına ilişkin olarak bkz. O’Connor, Clementine, Gheoldus, Manuela and Jan, Olivier (2014). “Comparative Study On EU Member States’ Legislation and Practices On Food Donation” European Economic and Social Committee in Collaboration with Deloitte SA, Brussels: Final Report.

belirlenmesi, vergi avantajları nedeniyle ortaya çıkan vergi kaybı tutarındaki hazinece üstlenilen maliyetin tespitini gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda, fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedelinin gelir ve kurumlar vergisi matrahlarından indiriminin matrahta ortaya çıkardığı aşınmaya ilişkin rakamsal bilgiler, uygulanan kamu politikasının analizinde başvurulabilecek önemli bir veri işlevi görerek daha etkin politikalar üretilmesini sağlayabilir. Bununla birlikte, mevcut hukuki düzenlemeler çerçevesinde söz konusu veriler üretilmemektedir. Şöyle ki; yıllık beyannamelere sadece Gelir Vergisi Kanunu'nun 89/6. maddesi kapsamındaki bağışlar yansımakta; buna karşın, gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından gider kaydedilmek suretiyle matrahın belirlenmesinde dikkate alınan ticari işletmeye dâhil gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin gıda bankacılığı kapsamında bağışlanmasına ilişkin tutarlar beyannamelerde yer almamaktadır. Dolayısıyla, ticari işletmeye dahil olmayan maddelerin gıda bankacılığı kapsamında bağışlanması durumunda hazine tarafından katlanılan vergi kaybına ilişkin veriler kamu yönetimince üretilebilecek, ticari işletmeye dahil maddelerin bağışına ilişkin veriler ise kamu yönetiminin bilgisi dışında kalacaktır. Bir başka anlatımla, mevcut durumda, gıda bankacılığına ilişkin bağışların tamamına ilişkin değerlendirme yapacak verilere ulaşma imkânı bulunmamaktadır. Bu durum, gıda bankacılığı kapsamındaki bağışlara sağlanan vergi avantajlarının vergi matrahı üzerindeki aşındırma etkisinin ölçülemez olduğunu göstermektedir.

Ticari işletmeye dâhil gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin gıda bankacılığı kapsamında bağışlanması ve bunların maliyet bedelinin gider olarak işletme hesaplarına yansıtılması, bununla birlikte beyannameler üzerinde görülmemesi beraberinde sosyal amaçlarla vazgeçilen vergi kadarlık kamu kaynağının tespitini olanaksız hale getirmektedir. Beyannamelere indirim olarak yansımayan bağışın, mükellefin defter ve belgeleri üzerinde inceleme yapılmadığı takdirde kamu mali otoritesinin bilgisi dâhiline girmemektedir. Sorunun çözümü, tüm vergi mükelleflerinin gıda bankacılığı kapsamında yaptığı bağışların beyanname üzerinden indiriminin sağlanmasına yönelik düzenleme yapılmasında görülmektedir. Dolayısıyla, gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin tamamının gıda bankacılığı kapsamındaki bağışlarının beyanname üzerinden indirimine yönelik düzenleme yapılması söz konusu

müessesenin toplam tutarının ve ortaya çıkan vergi kaybının tespitini sağlayabilecektir. Gıda bankacılığı kapsamındaki tüm yardımların gelir ve kurumlar vergisi beyannamelerinde görülebilmesi, sistemin etkinliği ve sağlanan vergi avantajlarının sisteme katkısının ölçülmesinde araştırmacılara ve dolayısıyla kamu politikası **üretenlerin ihtiyaç duyacağı önemli bir verinin sağlanması işlevini** yerine getirecektir.

5. SONUÇ

Gıda bankacılığı sistemi dernek ve vakıf odaklı uygulanan ve devlet tarafından vergi avantajlarıyla desteklenen yoksullukla mücadele amaçlı sosyal politika araçlarındandır. Gıda bankacılığında, devlet, sisteme sağlanan vergi avantajları sonucu oluşan vergi kaybı kadar maliyete katlanmakta, buna karşın, toplumsal refahta daha yüksek bir artış sağlamayı hedeflemektedir. Gıda bankacılığı sisteminin toplum refahına katkısının vergi avantajları nedeniyle hazine tarafından yüklenilen maliyetin üstünde oluşması, sisteme katılımın daha fazla özendirilmesine ilişkin yeni arayışları ortaya çıkaracak; bu durum, beraberinde, vergi avantajlarının refah üzerindeki olumlu etkisinin sivil toplum kuruluşları aracılığıyla toplumun daha büyük kesimine yayılmasını sağlayabilecektir.

Gıda bankacılığı sisteminin arzulanan sonuçları üretip üretmediğinin analizinde, vergi avantajları nedeniyle ortaya çıkan vergi kaybı tutarındaki hazinece üstlenilen maliyetin tespiti önemli bir veriye sahip olmak anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, mevcut yasal düzenlemelere göre, gıda bankacılığı kapsamında bağışlanan ticari işletmeye dâhil gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedeli gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından gider kaydedilmek suretiyle matrahın belirlenmesinde dikkate alındığından yıllık beyannameler üzerinde yer almamakta, dolayısıyla söz konusu verinin üretilmesi söz konusu olamamaktadır. Bir başka anlatımla, kamu politikası üretme noktasında bulunanlar, gıda bankacılığı sisteminin vergi avantajı aracıyla desteklenmesinin hazineye maliyetine ilişkin verilere sahip bulunmamaktadırlar.

Gıda bankacılığına sağlanan vergi avantajları aracılığıyla sisteme devlet tarafından yapılan katkının hazineye maliyeti, yapılan bağışların tamamının gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri tarafından beyanname üzerinden indirimini sağlayacak düzenleme yapılması suretiyle tespit edilebilir. Bu tespit,

gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan sivil toplum örgütlerinin bağışçılara sağlanan vergi avantajları yoluyla desteklenmesi politikasının analizinde kullanılarak uygulanan kamu politikasının geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Çankaya, F. (2006). Yoksulluğun Giderilmesinde Yeni Arayışlar: Gıda Bankacılığı ve Muhasebe İşlemleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 11(1): 155-172.

Çuhadar, S. G. (2017). Sosyal Politika ile Klientalizm İlişkisi; Gıda Bankacılığı Üzerinden Bir Değerlendirme, *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 53(2017/2): 681-702.

Doğan, Nejat (2002). Kutadgu Bilig'in Devlet Felsefesi-II, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 13: 77-94.

Gümüş, İ. ve Peran, T. (2017). Türkiye'de Sosyal Politika Aracı Olarak Gelir Vergisi Uygulaması, *International Journal of Academic Value Studies*. 3(12): 209-219.

Günaydın, İ. ve Yıldız, B. (2016). Vergi Politikası İle Yoksulluk Azaltılabilir Mi?, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*. 5(9): 90-104.

Holben, D. H., McClincy, M. C., Holcomb, J. P., Dean, K. L. and Walker, C. E. (2004). Food Security Status Of Households in Appalachian Ohio with Children in Head Start, *Journal of the American Dietetic Association*. 104(2): 238-241.

İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı (12.07.2013) 39044742-130-1033 sayılı *özelgesi*, (Erişim: 11.07.2018), <http://www.gib.gov.tr/node/100847/pdf>.

Karabacak, Y. (2012). Sosyal Politika Aracı Olarak Vergilemenin İşlevleri: Türkiye Örneği, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*. 62(2): 223-252.

Kesgin, B. (2012). Kentsel Yoksulluğa Yönelik Yerinden ve Yerel Müdahale: Sosyal Belediyecilik, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 26: 169-180.

Maliye Bakanlığı (21/03/2004). 251 *Seri Numaralı Gelir Vergisi Genel Tebliği*. Ankara: Resmi Gazete (25409 sayılı).

Maliye Bakanlığı (26.04.2014). *Katma Değer Vergisi Genel Uygulama Tebliği*. Ankara: Resmi Gazete (28983 sayılı).

O'Connor, C., Gheoldus, M. and Jan, O. (2014). Comparative Study On

EU Member States' Legislation and Practices On Food Donation, *European Economic and Social Committee in Collaboration with Deloitte SA*. Brussels: Final Report.

Öğüz, A. ve Akarçay, Ç. (2015). Türkiye'de Uygulanan Gıda Bankacılığı Sisteminin İşleyişi Ve Vergisel Avantajlarının Diğer Ülkelerle Karşılaştırılması, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*. 11(44): 1-16.

Öz, C. S. ve Yıldırım, S. (2009). Türkiye'de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyeciliğin Rolü, *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiriler*. (22-23 Ekim 2009), Antalya: Belediye-İş Sendikası Yayını, 453-463.

Özdemir, M. Ç. ve Dura, O. (2010). Sosyal Politika Aracı Olarak Dernek ve Vakıflarda Gıda Bankacılığı, *İnsan Hakları Yıllığı*. 28: 45-66.

Riches, G. (2002). Food Banks and Food Security: Welfare Reform, Human Rights and Social Policy. Lessons from Canada?, *Social Policy & Administration*. 36(6): 648-663.

Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6 Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı. (2008) Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

Sürmen, Y. ve Aygün, D. (2009). Türkiye'de Gıda Bankacılığı ve Muhasebe İşlemleri, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*. XXVI (1): 191-209.

Şentürk, M. (2014). Türkiye'de Kamunun ve STK'ların Sosyal Yardım Uygulamaları: Yeni Eğilimler ve İhtiyaçlar, *Sosyoloji Dergisi*. 3(28): 285-307.

T.C. Yasalar (02.11.1984). 3065 sayılı *Katma Değer Vergisi Kanunu*. Ankara: Resmi Gazete (18563 sayılı).

T.C. Yasalar (05.06.2004). 5179 sayılı *Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun*. Ankara: Resmi Gazete (25483 sayılı).

T.C. Yasalar (06.01.1961a). 193 sayılı *Gelir Vergisi Kanunu*. Ankara: Resmi Gazete (10700 sayılı).

T.C. Yasalar (09.11.1982). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. Ankara: Resmi Gazete (17863 Mükerrer sayılı).

T.C. Yasalar (10.01.1961b). 213 sayılı *Vergi Usul Kanunu*. Ankara: Resmi Gazete (10703 sayılı).

T.C. Yasalar (13.06.2010). 5996 sayılı *Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu*. Ankara: Resmi Gazete (27610 sayılı).

T.C. Yasalar (21.06.2006). *5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu*. Ankara: Resmi Gazete (26205 sayılı).

T.C. Yasalar (29.05.1981). *5393 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu*. Ankara: Resmi Gazete (17354 sayılı).

Tarasuk, V. and Eakin, J. M. (2003). Charitable Food Assistance As Symbolic Gesture: An Ethnographic Study of Food Banks in Ontario, *Social Science & Medicine*. 56(7): 1505-1515.

Topçu, N. ve Kaya, A. (2010). Gıda Bankacılığı ve Muhasebesi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 24(3): 257-266.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) (2003). *Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/720)*, (Erişim: 01.08.2018), <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss316m.htm>

Warshawsky, D. N. (2011). Urban Food Insecurity and The Advent of Food Banking in Southern Africa, *Urban Food Security Series No. 6*. Kingston and Cape Town: Queen's University and AFSUN